

Despre concept și percepția acestuia în limba generală și în limbajul specializat

Autor: L. Ungureanu

Studiul de față poartă un caracter teoretic, punând problema percepției și a definirii conceptului în scopul unei mai bune înțelegeri a deosebirilor dintre limba generală și limbajul specializat.

Conceptul

Terminologia tradițională situează diferența dintre cuvânt și termen la nivelul conceptului. Altfel spus, conceptele ce corespund termenilor sunt diferite de conceptele ce corespund cuvintelor.

Ce este deci un concept ? Terminologia clasică și Normele ISO 1024 îi atribuie o dimensiune universală, fapt ce face posibilă sinonimia referențială între termeni și permite stabilirea echivalențelor terminologice internaționale.

Cabre afirmă : „ un concept este un element de gândire, o construcție mentală ce reprezintă un obiect individual, material sau imaterial” [1]. Rezultă deci ideea inexistenței în realitate a conceptelor. Individul este cel care, printr-un proces de cogniție, decupează realitatea, iar printr-un proces de abstractizare o transformă în concepte. Ceea ce exprimă el nu este realitatea ca atare, ci doar felul în care el însuși sau comunitatea lingvistică din care face parte interiorizează această realitate. Limba nu este în măsură să reflecte realitatea în mod fidel, ci doar să o interpreteze. Din acest punct de vedere lingvistica actuală privește limba ca pe unul din sistemele de cunoaștere a lumii, de rând cu alte sisteme precum auzul, văzul, simțul tactil.

„În terminologie conceptele sunt considerate ca și reprezentări mentale ale obiectelor într-un context sau domeniu specializat” [2]. Un limbaj specializat și, în particular, terminologia acestuia reprezintă structura conceptuală a unui domeniu de specialitate. În

acord cu această idee putem considera că orice activitate terminologică va debuta cu stabilirea structurii conceptelor ce constituie aria unei discipline.

Trăsături conceptuale

Potrivit lui Thoiron, un concept „se constituie din elemente mai mici, numite trăsături conceptuale” [3]. Prin urmare, conceptul poate fi reprezentat de un ansamblu de trăsături. În cele ce urmează vom adopta reprezentarea structurii conceptului în formula emisă de Thoiron : *Conceptul se compune din mai multe trăsături conceptuale*. Acestea pot deveni *elemente definiționale* și constituente ale *schemei definiționale*. În baza schemei definiționale sunt redactate diversele *definiții terminologice* posibile. Tot schema definițională este cea care face posibilă crearea *forme lingvistice* ce va desemna conceptul. Crearea semnificantului, adică a denumirii se va face prin alegerea elementelor denumitoare care corespund unor sau tuturor elementelor definiționale descrise în schemă. Forma lingvistică este deci o condensare a semnificației schemei definiționale [4].

Teoria reprezentării conceptului, propusă de Thoiron relevă, între altele, ideea că trăsătura conceptuală nu poate fi reprezentarea imediată a unui aspect al referentului, ci, mai curând, fructul unei conceptualizări, a unei construcții mentale.

În ceea ce ne privește, suntem părtașii ideii că trăsătura are o valoare euristică, întrucât constituie un mijloc comod de a descrie sensul unui termen sau al unui cuvânt. Vom face uz de termenul *trăsătură semantică* pentru a vorbi despre evoluția semantică a cuvintelor și de trăsătură conceptuală atunci când ne vom referi la denumirea terminologică.

Concept în limba generală și concept în limbajul specializat

Să revenim acum la întrebarea fundamentală formulată inițial : Diferența dintre terminologie și lexic se situează oare la nivelul conceptului ?

Sager vede distincția dintre cuvânt și termen în maniera diferită de desemnare a conceptului : “ *Les concepts généraux, qui correspondent à des idées ou à des expériences générales, sont désignés par des unités lexicales qu'on appelle des mots. [...] Le contenu référentiel des mots, qui peuvent avoir plusieurs significations, est flou, ce qui permet le développement de la polysémie. Ce contenu est également flottant en raison des transferts, des extensions ou des restrictions de sens possibles dans le cas des mots. Pour comprendre le sens d'un mot, il faut souvent le replacer dans son contexte* » [5, pp. 43-44].

Cât despre termeni, aceștia, potrivit aceluiași autor, se comportă în felul următor : „ *ils renvoient à un référent et ont une signification spécifique qui apparaît dans leur compréhension ; leur extension est en général plus restreinte que celle des mots. Elle se limite souvent à un domaine de connaissance donné et, par là même, à un usage donné. Quand nous utilisons des termes, c'est en fonction de leur référence et de leur dénotation* „ [5, p.45].

În baza reflecției lui Sager înțelegem că conceptele ce corespund cuvintelor sunt diferite de conceptele ce corespund termenilor. Mai precis, primele sunt **generale**, pe când celelalte sunt **specifice**. Această constatare ne conduce spre o altă întrebare : Ce să înțelegem prin generalitatea unui sens ? Pentru un eventual răspuns vom face trimitere la Pavel : „*Cuvintele limbii comune pot căpăta un sens restrâns sau specializat, trecând în uzul unui grup particular și invers, ele își lărgesc sensul, devenind mai generale atunci când sunt adoptate de către un cerc mai extins, astfel încât generalitatea unui sens este deseori proporțională extensiunii grupului care face uz de acesta*” [6].

Generalitatea unui sens este deci pusă în relație cu numărul de locutori care îl utilizează. Vom vedea, în continuare, o abordare diferită de aceasta.

Concept *minimum* și concept *maximum*

Mai mulți cercetători în lexicografie, în particular Wierzbika, disting un concept *minimum* și un concept *maximum*. Este de

remarcat că această teorie presupune rezolvată problema naturii conceptului. Potrivit acesteia, în terminologie putem asocia conținutul termenului cu un concept care nu poate fi altul decât maximum, pe când în limba generală acesta este minimum. Gradul de extindere al conceptului diferă în funcție de locutori și de situațiile de utilizare. Specialistul ar deține conceptul maximum încărcat cu numeroase informații conceptuale, iar non-specialistul, dimpotrivă, ar accede la un concept minimum suficient pentru a comunica [7].

Meyer și Mackintosh reiau subiectul conceptului minimum și maximum sub o altă formă, rămânând însă în deplină convergență cu Wierzbika. Vom parafraza, în continuare, teoria acestora : Atunci când un termen este preluat de limba generală, el adoptă un sens mai larg decât atunci când este limitat la un domeniu de specialitate. În limba generală el este înțeles de o manieră mai puțin riguroasă, datorită unor modificări conceptuale minore. Modificarea principală rezultă din gradul de comprehensiune al conceptului de către non-specialist, fiind vorba aici de o înțelegere superficială a termenului de către non-specialist. Așa, de exemplu, publicul larg va vedea în *bulimie* o simplă tulburare alimentară dăunătoare pentru sănătate, în timp ce expertul medical va lega acest concept de etiologie, simptomatologie, de tratamente posibile...[8].

Putem deduce, așadar, că înțelegerea conceptului terminologic poate varia în funcție de tipul de locutori. Astfel, procesul de percepție a conceptului terminologic de către non-specialist ar implica o pierdere de trăsături, referința rămânând aceeași. Rezultă că definiția conceptului este tributară gradului de înțelegere a acestuia din urmă. O înțelegere superficială corespunde unui concept general, pe când o înțelegere mai aprofundată trimite spre ideea unui concept specific.

În lumina reflecțiilor prezentate mai sus și anume a autorilor Sager, Wierzbika, Meyer și Mackintosh vom afirma, spre a

concluziona, următoarele : conceptul poate fi calificat drept general sau specific în funcție de :

- caracterul referentului (general sau specific),
- numărul de locutori care îl stăpânesc,
- gradul de comprehensiune din partea utilizatorilor.

Bibliografie :

1. Cabré M.T. *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, pp. 84-87.
2. ISO 704, aprilie 2001, p.2.
3. Thoiron P. „La terminologie multilingue : une aide à la maîtrise des concepts”, *Meta*, XXXIX, 4, 1994, p. 766.
4. Thoiron P. „Concepts, termes et traduction », communication présentée au 120 ième Congrès National des Sociétés historiques et scientifiques, 23-29 octobre 1995, Aix-en-Provence.
5. Sager J.C. „Pour une approche fonctionnelle de la terminologie », *Le sens en terminologie*, (dir.) H. Béjoint, P. Thoiron, Presses Universitaires de Lyon, 2000, pp. 43-44.
6. Pavel S. „Changement sémantique et terminologie”, *Meta*, XXXVI, 1, 1991, pp. 43-44.
7. Wierzbika A. *Lexicography and conceptual analysis*, Ann Arbor, Karoma, 1985, 368 p.
8. Meyer I., Mackintosh K. „ L’étirement du sens terminologique : aperçu du phénomène de la déterminologisation”, *Le sens en terminologie*, (dir.) H. Béjoint, P. Thoiron, Presses Universitaires de Lyon, 2000, pp. 202-203.